

فهرست مطالب و موضوعات
ولایت فقیه در حکومت اسلام
جلد اول

عنوان	صفحه
مقدمه :	از صفحه ۳ تا صفحه ۹
درس اول :	
ولایت ، ریشه لغوی ، و معنی اصطلاحی آن	
از صفحه ۱۳ تا صفحه ۳۰	
شامل مطالب :	
ولایت در لغت یک معنی بیشتر ندارد ؛ مابقی همگی موارد و مصادیق آن است	۱۵
گفتار اهل لغت در معنی ولایت	۱۷
تمسک اهل لغت به موارد استعمال و استشهاد به آنها	۱۹
از جمله اسماء خداوند تعالی ولی است ؛ یعنی ناصر و متولی امور عالم	۲۱
اللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ ؛ نِعْمَ الْمَوْلَى ؛ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ	۲۳
تحقق ولایت در بندگان خدا بواسطه هوهوییتی است که در اثر فناء فی الله حاصل می شود	۲۵
تحقق معانی مختلفه ولایت در مصادیقش ، به نحو اشتراک معنوی است ؛ نه لفظی	۲۷
الْوَلَايَةُ هِيَ الْكَمَالُ الْأَخِيرُ الْحَقِيقِيُّ لِلْإِنْسَانِ ؛ وَإِنَّهَا الْغَرَضُ الْأَخِيرُ مِنْ تَشْرِيعِ الشَّرِيعَةِ الْحَقَّةِ الْإِلَهِيَّةِ	۲۹
درس دوم :	
ولایت امام و تفسیر آیه : أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ	
از صفحه ۳۳ تا صفحه ۵۰	
شامل مطالب :	
در اثر ولایت امام معصوم ، خلائق به أقصى درجه کمال انسانیت میرسند	۳۵

- ۳۷ وَ جَعَلْنَاهُمْ أَيْمَةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا ، وَ جَعَلْنَا مِنْهُمْ أَيْمَةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا
- ۳۹ تفسیر آیه : يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ
- اطاعتِ خدا پیروی قرآن ، اطاعتِ رسول عمل به سنت ، و اطاعتِ اولى الامر در احکام و لایثه است
- ۴۱
- ۴۳ از آیه ، استفاده عصمت قرآن و رسول و اولوا الامر میگردد
- ۴۵ مورد نزاع در تنازعتم نمی شود شامل نزاع با اولوا الامر در امر ولایت باشد
- ۴۷ علت عدم إرجاع به اولوا الامر در تنازع ، بواسطه عدم مُشَرَّعیت آنهاست
- ۴۹ نامهٔ امیر المؤمنین علیه السلام به مالک اشتر ، مُبیین تفسیر ماست

درس سوم :

آیاتی که دلالت بر ولایت امام معصوم دارند

از صفحه ۵۳ تا صفحه ۶۹

شامل مطالب :

- آیه شریفه : أَمَّنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمَّنْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يُهْدَىٰ فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ
- ۵۵
- أَمَّنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَ يَهْتَدِي بِنَفْسِهِ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ ، أَمَّنْ لَا يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَ لَا يَهْتَدِي إِلَّا أَنْ يُهْدَىٰ بغيره
- ۵۷
- اتحاد مفاد آیه ، با آیه : وَ جَعَلْنَاهُمْ أَيْمَةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا
- ۵۹ آیه : يٰۤاُدُوْا اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيْفَةً فِى الْاَرْضِ فَاَحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ
- ۶۱ آیه : اِنَّا اَنْزَلْنَا اِلَيْكَ بِالْحَقِّ لَتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا اَرْسَلْنَاكَ
- ۶۳ آیه : فَلَا وَرَيْكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِىمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ
- ۶۵ آیه : وَ مَا اَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا لِيُطَاعَ بِاِذْنِ اللّٰهِ
- ۶۷ اثر تبعیت از ولایت ، معیت با آن خواهد شد
- ۶۹

درس چهارم :

بقیه آیات و بعض روایاتی که دلالت بر ولایت امام معصوم دارند

از صفحه ۳۷ تا صفحه ۹۰

شامل مطالب :

- آیه شریفه: وَ مَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُمْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ
 ۷۵
- آیه: النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ
 ۷۷
- آیه: أُولُوا الْأَرْحَامِ ، آیه توارث به اخوت را نسخ نمود
 ۷۹
- از آیه: النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ ، همچون: أَحَلَّ اللَّهُ التَّبِيعَ میتوان یک کتاب از احکام ولایت را استخراج نمود
 ۸۱
- قَدْ جَلَسْتَ مَجْلِسًا لَا يَجْلِسُهُ إِلَّا نَبِيٌّ أَوْ وَصِيٌّ نَبِيٍّ أَوْ شَقِيٌّ
 ۸۳
- رسول اکرم و معصومین علیهم السلام، افرادی را به عنوان ولایت به شهرها می فرستادند
 ۸۵
- أئمه علیهم السلام ، کیفیت اجتهاد را به شاگردان تعلیم مینمودند
 ۸۷
- نهی از ولایت و قضاوت برای غیر معصوم ، نهی از ولایت و قضاوت استقلالی بوده
 ۸۹
- است

درس پنجم :

ولایت معصوم ، عین ولایت خداست ؛ و هیچ اختلاف در مصادیقش معقول نیست

از صفحه ۹۳ تا صفحه ۱۱۰

شامل مطالب :

- ولایت ، تجلی است ، و خدا امر به معصیت نمی نماید
 ۹۵
- أئمه علیهم السلام مختارند ؛ و لیکن با این اختیار کار خوب را بر می گزینند
 ۹۷
- پیامبر ، شفاعت اسامه را در نفی حد سرقه درباره زن شریفه رد نمود
 ۹۹
- روایت کتاب «صفات الشیعة» در قول رسول خدا: إِنَّ لِي عَمَلِي وَ لَكُمْ عَمَلِكُمْ
 ۱۰۱
- لَا يُنْجِي إِلَّا عَمَلٌ مَعَ رَحْمَةٍ ؛ وَ لَوْ عَصَيْتُ لَهَوَيْتُ
 ۱۰۳
- آیه قرآن در ردع رسول خدا: وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ
 ۱۰۵
- الَّذِي صَخَّعَ اللَّهُ لِرَسُولِهِ وَ لِلْمُسْلِمِينَ خَيْرٌ
 ۱۰۷
- نُهِيتٌ عَنْ قَتْلِ مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ
 ۱۰۹

درس ششم:

مواردی که در نظر بدوی، حکم معصوم مخالف است؛ اما در واقع عین حکم خداست

از صفحه ۱۱۳ تا صفحه ۱۳۳

شامل مطالب:

- ۱۱۵ أول: مورد تبدل حکم بواسطه تبدل موضوع
- ۱۱۷ دوّم: برای معصوم ظاهر است چیزی که برای غیر او پنهان است
- ۱۱۹ فرق بین سنّی و شیعه، جواز و عدم جواز اجتهاد در برابر نصّ است
- ۱۲۱ کشف جرم از غیر طرُق مشروعه، حرام است
- ۱۲۳ شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِ نُوحًا
- ۱۲۵ حضرت موسی علیه السلام از شریعت خود نمی‌تواند تجاوز کند
- ۱۲۷ سوّم: موردیست که طبق عادت جاهلی، انسان آنرا خلاف می‌پندارد
- ۱۲۹ وَ مَا جَعَلَ اَدْعِيَاءَكُمْ اَبْنَاءَكُمْ ... اَدْعُوهُمْ لِاَبَانِيهِمْ هُوَ اَفْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ
- ۱۳۱ داستان زینب بنت جحش و ازدواج وی با رسول خدا
- پیامبر در اثر ازدواج زینب با زید و سپس با خود، دو حکم جاهلی را نسخ نمودند ۱۳۳

درس هفتم:

تحقیق در اوامر نظیر امتحانیة ولایت که مصلحت در مأموریه نیست

از صفحه ۱۳۷ تا صفحه ۱۶۰

شامل مطالب:

- ۱۳۹ بعضی از تفاسیر عامه، قضیه زینب را به شکل زشتی تحریف کرده‌اند
- ۱۴۱ امر اَنّهام ماریة قبطیه به وسیله عائشه
- ۱۴۳ امر رسول خدا به کشتن مابور، نظیر امر امتحانی بوده است
- ۱۴۵ خبر امیر المؤمنین به رسول اکرم صلی الله علیهما و آلهما و سلم به براءت مابور از گناه
- ۱۴۷ برای بعضی از بزرگان، حقیقت این واقعه مجهول است
- ۱۴۹ اگر امر امتحانی رسول الله نبود، تا ابد دامان خاندان رسالت را لکه دار مینمود
- ۱۵۱ طریق رفع تهمت از ماریه، از عجائب اسرار ولایت است

صفحه	عنوان
۱۵۳	طریق کشف رفع تهمت را امیر المؤمنین علیه السلام از مفاخر خود میداند
۱۵۵	رفع إشکال فقهی و إشکال کلامی از امر رسول اکرم به کشتن حرقوص
۱۵۷	امر رسول خدابه کشتن حرقوص، و تمرّد شیخین و اطاعت امیر المؤمنین علیه السلام
۱۵۹	عبودیت رسول اکرم در برابر حضرت حقّ تعالی شأنه العزیز

درس هشتم :

سِعة ولایت رسول الله ، عین عبودیت و تسلیم است ؛ نه اظهار نظر در برابر حقّ
از صفحه ۱۶۳ تا صفحه ۱۹۵

شامل مطالب :

۱۶۵	تفسیر آیه : وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ ، و آیه : وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ
۱۶۷	تفسیر آیه : مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُنْجِنَ فِي الْأَرْضِ
۱۶۹	تفسیر علامه آیه الله طباطبائی قدس الله سره پیرامون این آیه
۱۷۳	تفسیر علامه سید شرف الدین عاملی قدس الله سره پیرامون این آیه
۱۸۱	این آیه راجع به اسیر گرفتن غیر و قافله اُوسفیان است ؛ نه راجع به نفیر و اسیر گرفتن از سپاه قریش
۱۸۳	تفسیر آیه : مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ
۱۸۵	تفسیر آیه : يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ
۱۸۷	تفسیر آیه : وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَ مِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَ مُوسَى وَ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَ أَخَذْنَا مِنْهُم مِيثَاقًا غَلِيظًا
۱۸۹	وصیت امیر المؤمنین علیه السلام به اینکه : به قاتل من فقط یک ضربه بزنی
۱۹۱	مُقاد و معنی : إِنَّا لَمْ نُحَكِّمِ الرِّجَالَ وَ إِنَّمَا حَكَّمْنَا الْقُرْءَانَ
۱۹۳	فرمان امیر المؤمنین علیه السلام در صفین : لَا تَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى يَبْدُؤُوكُمْ

درس نهم :

بحث در پیرامون عبارات مقبولة عمر بن حفصه

از صفحه ۱۹۹ تا صفحه ۲۱۶

شامل مطالب :

- ۲۰۱ وصول به حق باید از طریق مشروع باشد
- ۲۰۳ مُفَاد : اِنِّیْ قَدْ جَعَلْتُهُ عَلَیْكُمْ حَاكِمًا
- ۲۰۵ مخالفت با طریق مجعول شرعی ، مخالفت با خداست
- ۲۰۷ مناظر ارجحیت در صورت دو حکم فقیه ، در مسأله واحده
- ۲۰۹ میزان ارجحیت ، برتری دینی است علماً ، فقهاً ، عدالته و وثاقتاً
- ۲۱۱ امور ثلاثه : بَیِّنُ الرُّشْدِ ، بَیِّنُ الْغَیِّ ، وَ اَمْرٌ مُّشْکِلٌ یُرَدُّ حُكْمُهُ اِلَى اللّٰهِ
- ۲۱۳ سلسله مراتب تدریجیه مرجحات حکم فقیه
- ۲۱۵ پنج و یا هفت مرتبه مراتب تدریجیه ، در تعیین أخذ حکم در ولایت فقیه

درس دهم :

بحث در سند و دلالت مقبولة عمرین حنظله

از صفحه ۲۱۹ تا صفحه ۲۴۱

شامل مطالب :

- ۲۲۱ علت عدم قبول روایت موافق عامه در وقت تعارض خبرین
- ۲۲۳ علت و فلسفه : شَاوِرُوا النِّسَاءَ وَ خَالِفُوهُنَّ
- ۲۲۵ معنی : عُقُولُ النِّسَاءِ فِی جَمَالِهِنَّ وَ جَمَالُ الرِّجَالِ فِی عُقُولِهِمْ
- ۲۲۷ معنی : اِنَّ الْوُقُوفَ عِنْدَ الشُّبُهَاتِ خَيْرٌ مِنَ الْاِقْتِحَامِ فِی الْهَلْكَاتِ
- ۲۲۹ معنی اماره و اصل و ترتب اصول بر امارات
- ۲۳۱ وجوب توقف در زمان حضور معصوم و غیر آن یکسان است
- ۲۳۳ احکام بر اساس قضایای حقیقیه جعل می شوند ، نه قضایای خارجیّه
- ۲۳۵ مقبولة عمرین حنظله در سه مرحله قضاء و افتاء و ولایت است
- ۲۳۷ سند مقبولة ، معتبر است
- ۲۳۹ در مقبولة عمرین حنظله ، صفوان بن یحیی است و او از اصحاب اجماع است
- ۲۴۱ روایت موثقه همانند صحیححه است ، همچون موثقه ابن بکیر

درس یازدهم :

بحث در پیرامون دو روایت اَبی خدیجه

از صفحه ۲۴۵ تا صفحه ۲۶۴

شامل مطالب :

- ۲۴۷ حجیت خبر ضعیف محفوف به قرائن خارجیّه
- ۲۴۹ نتیجه بحث در مبحث خبر واحد ، حجیت خبر موثق است
- ۲۵۱ مناط حجیت خبر ، عمل مشهور است ، نه قوت سند
- ۲۵۳ کلام استاد اعظم : شیخ حسین جلی در مناط مقبولة عمرین حنظله و ماشابهها
- ۲۵۵ لزوم إلغاء خصوصیت در مقبولة و تعمیم آن به امر ولایت و إفتاء
- ۲۵۷ روایت اول أبو خدیجه از «کافی» و «تهذیب» از حسن بن علی
- ۲۵۹ روایت دوم أبو خدیجه از «وسائل الشیعة» از شیخ طوسی از اَبی الجهم
- ۲۶۱ اشتباه شیخ در تضعیف أبو خدیجه ، و اشتباه تردید علامه جلی
- ۲۶۳ أبو خدیجه همان أبو سلیمه : سالم بن مكرم است

درس دوازدهم :

بحث در حدیث کَمیل از أمير المؤمنین علیه السلام پیرامون ولایت فقیه

از صفحه ۲۶۷ تا صفحه ۲۸۲

شامل مطالب :

- ۲۶۹ متن روایت کَمیل از «نهج البلاغه» سید رضی رحمه الله علیه و شرح فقرات آن بطور اختصار
- ۲۷۱ بیان چهار دسته از علماء که قابل تعلیم علوم حقیقیه نیستند
- ۲۷۳ تشبیه حضرت ، حیوانات سائمه را به آنها ؛ نه بالعکس
- ۲۷۵ وَ كَمْ ذَا ؟ وَ اَیْنُ اَوْلَیْكَ ؟ اَوْلَیْكَ وَ اللّٰهُ الْاَقْلُوْنَ عَدَدًا
- ۲۷۷ روایت أبو إسحق ثقفی در «الغارات» ، و صدوق در «خصال» و «إكمال الدین»
- ۲۷۹ روایت «تُحَفُّ العقول» و «أمالی» مُفید و «حلیة الأولیاء»
- ۲۸۱ سند این حدیث در نهایت إتقان است

فهرست مطالب و موضوعات
ولایت فقیه در حکومت اسلام
جلد دوم

صفحه

عنوان

درس سیزدهم:

حدیث کَمیل، قوی ترین دلیل ولایت فقیه است

از صفحه ۳ تا صفحه ۲۰

شامل مطالب:

- ۵ تقسیم جمیع مردم را به سه گروه
- ۷ افراد اندکی، قائم لله بالحجة، یا ظاهر مشهور و یا خائف مغمورند
- ۹ دلالت حدیث کَمیل بر ولایت فقیه در سه مرحله: قضاء و افتاء و حکومت
- ۱۱ إشکال بر علامه مجلسی (ره) در حصر مفاد حدیث را به امام معصوم
- ۱۳ قرائن داله در روایت، بر عدم حصر و إطلاق آن لكل عالم ربانی
- ۱۵ دست پروردگان اسلام در تاریخ که انسان کامل بوده، ولی امام نبوده‌اند
- ۱۷ معنی: يُودِعُوهَا نُظْرَاءَهُمْ وَ يَزْرَعُوهَا فِي قُلُوبِ أَشْبَاهِهِمْ، عمومیت است
- ۱۹ علمائی که متصف به مفاد این حدیث نباشند، غاصب مقام ولایتند

درس چهاردهم:

بحث پیرامون حدیث: مَجَارِي الْأُمُورِ وَالْأَحْكَامِ عَلَى أَيْدِي الْعُلَمَاءِ بِاللَّهِ الْأُمَنَاءِ عَلَى حَلَالِهِ

وَ حَرَامِهِ؛ و حدیث: اللَّهُمَّ ارْحَمْ خُلَفَائِي

از صفحه ۲۳ تا صفحه ۴۰

شامل مطالب:

- ۲۵ خطبة حضرت سید الشهداء و یا امیر المؤمنین علیهما السلام

۲۷	گفتار شهید ثانی در علمه بالله و بأمر الله
۲۹	مُقَدِّمَاتُ: مَجَارِي الْأُمُورِ وَالْأَحْكَامِ؛ و مُقَدِّمَاتُ أَمِينٍ فِي حَلَالٍ وَ حَرَامٍ
۳۱	آیات دالّه بر لزوم نور و فرقان إلهیّ برای مقام ولایت
۳۳	کلام اُستاد، آیه الله شیخ حسین حلّی، پیرامون حدیث مزبور
۳۵	صعوبت اجتهاد، و تحرز از فتوی و إمارت بر مسلمین
۳۷	در ولایت فقیه، باید علم ظاهر و علم باطن با هم جمع باشد
۳۹	بحث پیرامون حدیث: اللَّهُمَّ ارْحَمْ خُلَفَائِي

درس پانزدهم:

بحث پیرامون حدیث: مَا وَلَّتْ أُمَّةٌ أَمْرَهَا رَجُلًا قَطُّ وَ فِيهِمْ مَنْ هُوَ أَعْلَمُ مِنْهُ، إِلَّا لَمْ يَزَلْ أَمْرُهُمْ يَذْهَبُ سَفَالًا حَتَّى يَرْجِعُوا إِلَى مَا تَرَكُوا؛ و دو حدیث دیگر

از صفحه ۴۳ تا صفحه ۵۹

شامل مطالب:

روایت إمام حسن مجتبی علیه السّلام این حدیث را از رسول أکرم صلی الله علیه و آله	۴۵
روایت أميرالمؤمنین علیه السّلام این حدیث را از رسول أکرم صلی الله علیه و آله	۴۷
روایت سلمان فارسی این حدیث را از رسول الله، در احتجاج با أبوبکر در مسجد	۴۹
روایت حضرت إمام موسی بن جعفر علیهما السّلام این حدیث را از رسول أکرم صلی الله علیه و آله	۵۱
تهدید و خطاب إمام محمّد تقی علیه السّلام به عمویشان: عبدالله بن موسی	۵۳
أَسْنَادٌ مُخْتَلَفٌ، وَ مَضَامِينٌ مُتَفَاوِتٌ فِي حَدِيثِ شَرِيفِ	۵۵
نتیجه و محصل استدلال از این حدیث شریف	۵۷
بحث پیرامون شرح حدیث «نهج البلاغه»: إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِالْأَنْبِيَاءِ	۵۹

درس شانزدهم:

بحث پیرامون حدیث: فَأَمَّا مَنْ كَانَ مِنَ الْفُقَهَاءِ صَائِنًا لِنَفْسِهِ، حَافِظًا لِدِينِهِ، مُخَالَفًا
عَلَى هَوَاهُ، مُطِيعًا لِأَمْرِ مَوْلَاهُ؛ فَلِلْعَوَامِّ أَنْ يُقَلِّدُوهُ

از صفحه ۶۳ تا صفحه ۸۰

شامل مطالب:

- ۶۵ لفظ به مجرد اطلاق و ظهور در معنی، حجیت در مفاد دارد
- ۶۶ أخذ به اطلاق در جائی که أصل معنی لغوی و سعه و ضیقش مشکوک است جائز نیست
- ۶۷ فهم عرفی بر اساس ضوابط عمیقی است که عقل بدان راه ندارد
- ۶۹ عدم تفاوت در أخذ به اطلاق، میان اطلاق موضوعی و اطلاق محمولی
- ۷۱ روایت وارده در «احتجاج» شیخ طبرسی از حضرت امام حسن عسکری علیه السلام
- ۷۳ تفسیر حضرت، آیه: وَمِنْهُمْ أُمِّيُونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانِيَّ
- ۷۵ علمای یهود اوصاف پیامبر آخر الزمان را خلاف آنچه بود بیان می کردند، تا بر مردم ریاست کنند
- ۷۷ علماء ما و عوام ما، با علماء یهود و عوام آنها، از یک جهت مشترکند و از یک جهت متمایز
- ۷۹

درس هفدهم:

بحث پیرامون حدیث وارد در «احتجاج» طبرسی بطور تفصیل

از صفحه ۸۳ تا صفحه ۹۹

شامل مطالب:

- ۸۵ هر کس با ادراک وجدانی و فقه قلبی، میتواند علمای سوء را بشناسد
- ۸۷ خدا دو حجّت دارد: حجّت ظاهر: انبیاء و امامان؛ و حجّت باطن: عقل
- ۸۹ عوام ما چون از فقهایشان فسق ظاهر و جانبداری ببینند، تقلید از آنها حرام است
- ۸۹ بحث در مفاد: فَأَمَّا مَنْ كَانَ مِنَ الْفُقَهَاءِ صَائِنًا لِنَفْسِهِ، حَافِظًا لِدِينِهِ، مُخَالَفًا عَلَى هَوَاهُ،
مُطِيعًا لِأَمْرِ مَوْلَاهُ؛ فَلِلْعَوَامِّ أَنْ يُقَلِّدُوهُ
- ۹۱

- ۹۳ کسانیکه به مقاصد مختلفه ، در کلام ائمه تخلیط نموده‌اند
- ۹۵ خداوند پویندگان حق را یله نمیگذارد؛ مؤمنی را برای ارشاد آنها برمی‌انگیزد
- ۹۷ بهترین خلق خدا پس از انبیاء ، علماء هستند در صورت صلاح
- ۹۹ نتیجهٔ مُستفاد از روایت ، ملکه‌ای مافوق عدالت است

درس هجدهم :

بحث پیرامون «تفسیر منسوب به حضرت امام حسن عسکری علیه السلام»

از صفحه ۱۰۳ تا صفحه ۱۲۲

شامل مطالب :

- ۱۰۵ برای مرجعیت در فتوی و تقلید ، ملکه‌ای بالاتر از ملکهٔ عدالت لازم است
- ۱۰۷ رویه و مرام مرحوم میرزا محمد تقی شیرازی در مرجعیت
- ۱۰۹ مراد از ملکهٔ قدسیه در عبارت «مُنْبِئَةُ الْمُرِيد»
- ۱۱۱ بحث پیرامون تفسیر حضرت هادی ، بنام «تفسیر حضرت عسکری علیه السلام»
- ۱۱۳ علمائی که تفسیر منسوب بحضرت عسکری را معتبر میدانند
- ۱۱۵ علمائی که تفسیر منسوب بحضرت عسکری علیه السلام را معتبر نمیدانند
- ۱۱۷ أدلّهٔ حاجی نوری (ره) در ردّ سید هاشم خوانساری و اثبات حجّیت تفسیر
- ۱۱۹ هر خبری که خلاف علم باشد ، قبل از رجوع به سندش مردود است
- ۱۲۱ إشکالهای وارده بر تفسیر مزبور؛ و عدم نهوض أدلّهٔ حاجی نوری در اثبات حجّیت آن

درس نوزدهم :

بحث در استصحاب عدالت فقیه غیر مرجع ، چون زمان مرجعیت او فرارسد

از صفحه ۱۲۵ تا صفحه ۱۴۹

شامل مطالب :

تفسیر منسوب به حضرت امام عسکری علیه السلام ساخته و پرداختهٔ سهل بن أحمد

صفحه	عنوان
۱۲۷	دیباجی است
۱۲۹	بعضی از حوادث مجعوله و وقایع کاذبه در آن تفسیر
۱۳۱	بحث در دلالت: فَأَمَّا مَنْ كَانَ مِنَ الْفُقَهَاءِ ...
۱۳۳	نقل رؤیائی از آیه الله خوئی مُدَّ ظَلَمَهُ درباره مؤاخذه از مصارف بیت المال
۱۳۵	فرق میان توکیل و اذن در تعهد مسؤولیت، بعهدہ مجتهد نیست
۱۳۷	نفس انسان تا رسوخ علوم باطنیه در آن نشود، قابل تغییر است
۱۳۹	حاکم باید از جزئیات گذشته و به کلیت پیوسته باشد
۱۴۱	اجتهاد: مَلَکَةٌ قُدْسِیَّةٌ وَ مِیْنَحَةٌ اِلَهِیَّةٌ
۱۴۳	آیه الله حاج میرزا علی شیرازی (ره) استصحاب عدالت را در مراجع مشکوک العدالة جاری نمی دانست
۱۴۵	استصحاب عدالت در آنها شبیه به استصحاب کلی قسم ثالث است
۱۴۷	علت تحرز اعلام از ولایت، عدم اطمینان به نفس مطمئنه است
۱۴۹	ورود در مقام ولایت با فقدان نفس مطمئنه، موجب سقوط در حوض ضلالت است

درس بیستم:

دلالت آیه: «يَنَابِتِ اِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي اِهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا» بر لزوم رجوع به أعلم در قضاء، و إفتاء، و حکومت

از صفحه ۱۵۳ تا صفحه ۱۷۲

شامل مطالب:

۱۵۵	حکم رجوع جاهل به عالم در سه مرحله فطرت، عقل، و شرع است
۱۵۷	استفاده رجوع جاهل به عالم، و رجوع جاهل به أعلم از کریمه مبارکه
۱۵۹	ایراد حضرت اُستاد آیه الله علامه طباطبائی (قدّه) بر استفاده رجوع به أعلم از آیه
۱۶۱	رجوع به أعلم در مسائل خطیره و امور مهمه، سیره عقلائیّه است حتی برای عالم
۱۶۳	با امکان دسترسی به أعلم در امور خطیره، رجوع به عالم خلاف سیره است

۱۶۵	علت عدم رجوع زوات احادیث به امامان در مسائل جزئیّه ، جزم آنهاست
۱۶۷	دلالت آیه بر آنکه یگانه راه و روش حقّ ، تبعیت از علم است
۱۶۹	شبهات مُفاد آیه با روایت : مَا وَلَّتْ أُمَّةٌ أَمْرَهَا رَجُلًا قَطُّ ، إلخ
۱۷۱	بحث در : أَمَّا الْحَوَادِثُ الْوَاقِعَةُ فَارْجِعُوا فِيهَا إِلَى زُوَاةِ حَدِيثِنَا

درس بیست و یکم :

نامهٔ امیرالمؤمنین علیه السلام به مالک اشتر ، و برخی روایات دیگر

از صفحه ۱۷۵ تا صفحه ۱۹۱

شامل مطالب :

	کلام استاد آیه الله شیخ حسین حلّی (قدّه) در دلالت نامه ، بر خصوص لزوم اعلمیت در
۱۷۷	باب قضاوت
۱۷۹	دلالت نامه بر لزوم اعلمیت در باب مرجعیت افتاء ، و مرجعیت ولایت
۱۸۱	دلالت مقالیه و مقامیه مُفاد نامه ، بر لزوم اعلمیت در مقام ولایت
۱۸۳	دلالت آیه «نُفِرَ» با سنت نبویّ ، بر معافیت طلاب از حضور در جبهه جنگ
۱۸۵	دلالت آیه «نفر» بر وجوب تحصیل علوم اسلامی ، و وجوب تعلیم آن
۱۸۷	روایت : الْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ
۱۸۹	روایت : الْفُقَهَاءُ أُمَّنَاءُ الرَّسُلِ مَا لَمْ يَدْخُلُوا فِي الدُّنْيَا
۱۹۱	نتیجهٔ مُحصّله و مُستفاده از این روایات

درس بیست و دوّم :

دلیل قطعی عقلی بر لزوم تشکیل حکومت

از صفحه ۱۹۵ تا صفحه ۲۱۴

شامل مطالب :

۱۹۷	بیان حضرت امام رضا علیه السلام دربارهٔ اطاعت از اولوا الامر
۱۹۹	نیاز حتمی مجتمع به نگهدارندهٔ امانتهای الهی و هدایت مردم را به سوی کمال

۲۰۱	انواع حکومت‌های بشر، و حتی حکومت در میان وحش‌ها و جنگلیها و حیوانات
۲۰۳	حکومت اسلامی به أعلم و أروع و أبصر و أعدل الناس واگذار می‌شود
۲۰۵	بدون حکومت، هیچ جامعه و مجتمعی پایدار نمی‌ماند
۲۰۷	لَا بُدَّ لِلنَّاسِ مِنْ أَمِيرٍ بَرٍّ أَوْ فَاجِرٍ
۲۰۹	جنگ‌های امیرالمؤمنین علیه‌السلام برای دفع تجاوز و برقراری دولت اسلام
۲۱۱	الْمَلِكُ يَبْقَى مَعَ الْكُفْرِ وَلَا يَبْقَى مَعَ الظُّلْمِ
۲۱۳	لَنْ تُقَدَّسَ أُمَّةٌ لَا يُؤْخَذُ لِلضَّعِيفِ فِيهَا حَقُّهُ مِنَ الْقَوِيِّ غَيْرَ مُتَّعِجٍ

درس بیست و سوم:

محصل أدلة ولایت فقیه أعلم أمت، که متکی به نور و فرقان الهی باشد

از صفحه ۲۱۷ تا صفحه ۲۳۴

شامل مطالب:

۲۱۹	أصل حکم و سعه و ضیق و قیود و شرائط آن، همه به دست حاکم است
۲۲۱	شارع اسلام، طریق تعیین ولایت را انتخاب از راه اکثریت قرار نداده است
۲۲۳	عدم دلالت: الْمُلُوكُ حُكَّامٌ عَلَى النَّاسِ، وَالْعُلَمَاءُ حُكَّامٌ عَلَى الْمُلُوكِ بر مطلب
۲۲۵	روایت: السُّلْطَانُ وَلِيُّ مَنْ لَا وَلِيَ لَهُ
۲۲۷	... عُلَمَاءُ أُمَّتِي كَسَائِرِ أَنْبِيَاءِ قَبْلِي
۲۲۹	رَجُلٌ يَعْلَمُ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ يَعْلَمُ، فَذَلِكَ مُرْشِدٌ حَاكِمٌ فَاتَّبِعُوهُ
۲۳۱	الْقَضَاءُ أَرْبَعَةٌ: ثَلَاثَةٌ فِي النَّارِ وَوَاحِدٌ فِي الْجَنَّةِ
۲۳۳	تأسف آیه الله نائینی (قدّه) بر عدم بحث‌های عمیق در باب ولایت فقیه

درس بیست و چهارم:

میزان أعلمیت فقیه، أعلمیت او به کتاب الله است

از صفحه ۲۳۷ تا صفحه ۲۵۴

شامل مطالب:

- ۲۳۹ مصادر حدیث رسول خدا: **إِنَّمَا الْعِلْمُ ثَلَاثَةٌ ...**، از طریق شیعه و سنی
- ۲۴۱ تفسیر مرحوم مجلسی و محقق فیض، از فقرات ثلاثه این حدیث
- ۲۴۳ مرجع تفاسیر مختلفه این حدیث به سوی امر واحدی است
- ۲۴۵ با انحصار علم در علوم ثلاثه، مراد از **أَعْلَمِيَّتْ** هم واضح است
- روایت: **الْفَقِيهَ حَقَّ الْفَقِيهِ، مَنْ لَمْ يَمْتَنِّطِ النَّاسَ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ ... وَلَمْ يَتْرُكِ الْقُرْءَانَ رَغْبَةً**
- ۲۴۷ **إِلَى غَيْرِهِ**
- ۲۴۹ با وجود حدیث اقتران **تَقَلَّبَيْنِ**، سزاوار است شیعه بیش از این به قرآن اهتمام دهد
- ۲۵۱ تأسف مؤلف از کلام یکی از علمای نجف، که تدریس علوم قرآنی را مهم نمی‌شمرد
- ۲۵۳ موارد تقدم در اسلام: **أَعْلَمِيَّتْ** به قرآن، سنت، سپس هجرت، و بعد اسلام است

فهرست تألیفات

از صفحه ۲۵۷ تا صفحه ۲۶۴

فهرست مطالب و موضوعات
ولایت فقیه در حکومت اسلام
جلد سوم

صفحه

عنوان

درس بیست و پنجم :

لَا تَجِلُّ الْقُتَيْبَةُ لِمَنْ لَا يَسْتَفْتِي مِنَ اللَّهِ بِصَفَاءِ سِرِّهِ ، وَ بَحْثُ از «مصباح الشريعة»

از صفحه ۳ تا صفحه ۲۱

شامل مطالب :

- روایت : اَطْلُبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ بِالصَّيْنِ ، وَ عِلْمَ مَعْرِفَةِ النَّفْسِ ۵
- مرجع در فتوی باید أعلم اُمت و أَتْبَعَ الْخَلْقِ مِنْ أَهْلِ زَمَانِهِ وَ نَاحِيَّتِهِ وَ بَلَدِهِ بِالْحَقِّ باشد ۷
- کلام علامه حلی : لَوْ لَا زِيَارَةُ الْحُسَيْنِ وَ تَصْنِيفُ الْأَلْفَيْنِ لَهَلَكْتُنِي الْفِتَاوَى ۹
- مفتی باید أعلم الناس به کتاب خدا و سنّت رسول خدا و اُثمّه عليهم السّلام باشد ۱۱
- بحث در سند روایت وارده در «مصباح الشريعة» ۱۳
- کلمات سید ابن طاووس ، محمّد تقی مجلسی ، شهید ثانی ، ابن فهد حلی ، فیض کاشانی ، ملا مهدی نراقی ، ابراهیم کفعمی ، محمّد باقر مجلسی پیرامون «مصباح» ۱۵
- کلمات حاجی نوری ، سید علی خان مدنی شیرازی ، حاج آقا بزرگ طهرانی ، سید هاشم بحرانی ، سید حسین قزوینی ، فاضل لاهیجی ، سید ابوالقاسم ذهبی ، حاج میرزا جواد ملکی ، شیخ علی اکبر نهاوندی پیرامون «مصباح» ۱۷
- به کلام چهارده نفر در «مصباح» استشهاد شده ، که یا ضعیف ، یا حسن ، یا فوق عدالتند ۱۹
- ردّ علامه مجلسی «مصباح الشريعة» را ، و ردّ حاجی نوری ردّ علامه مجلسی را ۲۱

درس بیست و ششم :

بحث پیرامون هویت کتاب «مصباح الشريعة و مفتاح الحقیقة»

از صفحه ۲۵ تا صفحه ۴۰

شامل مطالب:

- ۲۷   انظار علماء در هویت «مصباح الشریعة» بر سه قسم است
- ۲۹   گفتار شیخ علی اکبر نهایندی ، و سید جلال الدین محدث
- ۳۱   تحقیق عالم معاصر در تدوین «مصباح» در اواخر قرن دوم
- ۳۳   ردّ صاحب «مستدرک» بر صاحب «ریاض العلماء»
- ۳۵   شواهد دالّه بر آنکه کتاب «مصباح» خطّ و نوشته حضرت صادق علیه السّلام نیست
- ۳۷   کتاب «مصباح» در تلقی بقبول ، همانند «تحف العقول» و «إرشاد القلوب» است
- ۳۹   حاجی نوری (قدّه) «مصباح» را از فضیل بن عیاض می داند

درس بیست و هفتم:

در فتوی ، علاوه بر اجتهاد در علوم ظاهریّه ، صفای قلب لازم است

از صفحه ۴۳ تا صفحه ۶۷

شامل مطالب:

- ۴۵   روایات معصومین علیهم السّلام از جهت ارتقله معانی در مراحل متفاوتی واقعند
- ۴۷   در اخبار ائمّه علیهم السّلام جواهر اسرار آمیزی است برای خواصّ
- ۴۹   وحدت وجود ، از راقی ترین اسرار آل محمد علیهم السّلام است
- ۵۱   وحدت وجود ، حقیقت لا إله إلا الله است
- ۵۳   خطبه «نهج البلاغه»... وَ لَكِنْ أَخَافُ أَنْ تَكْفُرُوا فَيَرْسُولَ اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ
- ۵۵   آیات مشهوره حضرت امام زین العابدین علیه السّلام در لزوم کتمان سرّ
- ۵۷   ائمّه علیهم السّلام أصحاب خاصّی داشتند که اسرار را برای آنها بیان می کردند
- ۵۹   بایزید بسطامی و معرف کَرّخی ، دربان و سقّای خانه امامان بوده اند
- ۶۱   ممکنست «مصباح الشریعة» نوشته فضیل بن عیاض باشد
- ۶۳   فضیل بن عیاض از اعظام صوفیّه حقیقیّه ، و مورد تصدیق نجاشی و شیخ است
- ۶۵   در فتوی دادن ، علاوه بر اجتهاد ظاهری ، یقین و نور باطن لازم است

فهرست مطالب و موضوعات

صفحه عنوان

۶۷ فتوی باید معاینه باشد

درس بیست و هشتم :

ولایت عدول مؤمنین ، و بیان حقیقت ولایت فقیه

از صفحه ۷۱ تا صفحه ۹۲

شامل مطالب :

۷۳ معنی حقیقت ولایت و ولایت حیوانات و بهائم بر بچه‌های خود

۷۵ ولایت عدول مؤمنین ، و فساق آنها در صورت فقدان عدول

۷۷ کیفیت و حقیقت ولایت فقیه

۷۹ معنی ولایت ، إنشاء حکم است در موارد جزئیّه

۸۱ اَهْمِيَّتِ اَيْنِ وَلَايَةِ ؛ الرَّادُّ عَلَيْهِ ، الرَّادُّ عَلَيْنَا

بیان احکام از ناحیه ائمه علیهم السلام بر اساس ولایت کلیه و احاطه نفسانی بوده است

۸۵ مفاد : مَا مِنْ شَيْءٍ يُقْرَبُكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ وَ يُبَاعِدُكُمْ مِنَ النَّارِ ...

۸۷ علاوه بر اعلمیّت فقیه ، اقوائت وی در انجام امور لازم است

۸۹ تفسیر آیه : اَلَمْ تَرَ اِلَى الْاَمَلِ مِنْ بَيْنِ اِسْرَاءِ يَل ...

۹۱ بیان مفاد : زَادَهُرْ بَسْطَةً فِى الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ

درس بیست و نهم :

در ولایت فقیه ، علاوه بر اعلمیّت ، اسلام و تشیع لازم است

از صفحه ۹۵ تا صفحه ۱۱۵

شامل مطالب :

۹۷ بیان معنی اعلمیّت به حکم خدا در ولایت

۹۹ پس از بیعت با ولّی حقّ ، نکث آن حرام است

۱۰۱ علت امتناع امیر المؤمنین علیه السلام از قبول بیعت مردم پس از عثمان

۱۰۳ مفاد : وَ اَنَا لَكُمْ وَزِيْرًا خَيْرٌ لَكُمْ مِنِّي اَمِيْرًا

- ۱۰۵ خطبه ۱۲۹ «نهج البلاغه» در شرائط حاکم اسلام
- ۱۰۷ تتمه بحث در لزوم اقوائیت و أعلمیت به حکم خدا در ولایت فقیه
- ۱۰۹ مفاد آیه: وَ لَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا
- ۱۱۱ هرگونه حکومتی از کافر بر مؤمن، طبق آیه قرآن منفی است
- ۱۱۳ ورود نمایندگان اهل ذمه به مجلس شوری، طبق آیه قرآن منفی است
- ۱۱۵ بیان حضرت آیه الله علامه طباطبائی قدس الله تربته در حقیقت تشیع

درس سی ام:

از شرائط ولایت فقیه هجرت به دارالاسلام است

از صفحه ۱۱۹ تا صفحه ۱۴۴

شامل مطالب:

- ۱۲۱ تفسیر شیخ طبرسی در «مجمع البیان» از آیه: إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَ هَاجَرُوا وَ جَاهَدُوا ...
- ۱۲۳ بعضی ولایت را در این آیه بمعنی ارث تفسیر کرده اند
- ۱۲۵ تفسیر آیه طبق مفاد «المیزان فی تفسیر القرآن»
- ۱۲۷ بحث هرون با حضرت موسی بن جعفر علیهما السلام درباره ارث عم
- بعضی ولایت در آیه را بمعنی تناصر و تعاون و موالات در دین، و بعضی نفوذ در امان دانسته اند
- ۱۲۹
- ۱۳۱ بقاء لزوم هجرت به دارالاسلام تا روز قیامت
- ۱۳۳ حرمت تعرب بعد از هجرت
- هجرت بر دو گونه است: هجرت به دارالاسلام و هجرت از بادیه و بیابان به شهر برای
- ۱۳۵ تعلم احکام
- ۱۳۷ لَا تَنْقَطِعُ الْهَجْرَةُ حَتَّى تَنْقَطِعَ التَّوْبَةُ
- ۱۳۹ وجوب هجرت جمیع مسلمین جهان به دارالاسلام
- ۱۴۱ حرمت سکونت و اقامت در بلاد کفر
- حرمت دخول در شؤون ولایتی برای مسلمینی که در سفر به دارالاسلام بالمره از بلاد کفر

۱۴۳ قطع علاقه نکرده‌اند

درس سی و یکم:

یکی از شرایط ولایت فقیه، ذکوریت است

از صفحه ۱۴۷ تا صفحه ۱۶۴

شامل مطالب:

- ۱۴۹ الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ ... و نقل کلام لغویین، در معنی قوام و مشتقات آن
- ۱۵۱ شأن نزول آیه مبارکه طبق نقل مفسرین
- ۱۵۳ عمومات حکم قصاص، و تخصیص آن در مورد حبیبیه: زن سعد بن ربیع
- ۱۵۵ گفتار زمخشری در تفسیر آیه مبارکه
- ۱۵۷ روایت بیهقی از أسماء دختر یزید أنصاری، و پیام زنان مدینه به رسول الله
- ۱۵۹ أَنَّ حُسْنَ تَبَعُلٍ إِحْدَاكُنَّ لِرُؤُوسِنَّهَا وَ طَلَبَهَا مَرْضَاتَهُ وَ اتِّبَاعَهَا مُوَافَقَتَهُ، يَعْدِلُ ذَلِكَ كُلُّهُ
- ۱۶۱ آیه: وَ لِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ
- ۱۶۳ روایت ابوبکره: لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَوْ أَمَرَهُمْ امْرَأَةٌ

درس سی و دوم:

از شؤون ولایت فقیه، عدم جواز دخول زنان در مجلس شوری است

از صفحه ۱۶۷ تا صفحه ۱۸۴

شامل مطالب:

- ۱۶۹ گفتار شیخ محمد عبده در تفسیر: وَ لَا تَطْبَعُوهُنَّ فِي الْمَعْرُوفِ حَتَّى لَا يَطْمَعَنَّ فِي الْمُنْكَرِ
- ۱۷۱ وَ اكْتُمُفْ عَلَيْهِنَّ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ بِحِجَابِكَ إِيَّاهُنَّ، فَإِنَّ شِدَّةَ الْحِجَابِ أَبْتَى عَلَيْهِنَّ
- ۱۷۳ دخول در مجلس شوری از شؤون ولایت است، نه مصداق وکالت
- ۱۷۵ مفاد: فَالْصَّلَاحَةُ قَبِيحَةٌ حَفِظْتُ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ
- ۱۷۷ مفاد: وَ قَرَنَ فِي بُيُوتِكُنَّ اخْتِصَاصٌ بِهِ أَزْوَاجَ رَسُولِ اللَّهِ نَادِرٌ
- ۱۷۹ اعتراض عامه مسلمین به عائشه در خروج، به ادعای طلب صلاح

مرد بودن اعضای شورای نگهبان ، إشکال دخول زنان را در مجلس رأی گیری از بین نمی برد	۱۸۱
از شرائط ولایت فقیه ، عقل و بلوغ است	۱۸۳

درس سی و سوم :

تعیین ولی فقیه به نظر اهل حل و عقد است ، نه رأی اکثریت عامه مردم
از صفحه ۱۸۷ تا صفحه ۲۰۵

شامل مطالب :

مفاد آیه : فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ، و آیه : قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ	۱۸۹
اکثریت مردم طبق منطق احساس حرکت دارند ، نه منطق عقل	۱۹۱
آیات داله بر اینکه عامه مردم از حق گریزانند	۱۹۳
انتخاب عامه مردم ، طبق ذوق و اندیشه سطحی و چشم ظاهرین آنهاست	۱۹۵
إشکال وارد و لاینحل ، بر طرفداران رأی اکثریت عامه	۱۹۷
در اسلام مشورت با اکثریت عامه نیست ؛ مشورت با اهل حل و عقد است	۱۹۹
مفاد آیه : وَ شَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ	۲۰۱
مفاد و معنی أخذ به مجمع علیه ، و ترک شاذ و نادر	۲۰۳
مشورت پیامبر ، مقدمه است برای تصمیم گیری در رأی نهائی خود	۲۰۵

درس سی و چهارم :

ولایت فقیه بر قدرت عقلی و قدرت خارجی متکی است
از صفحه ۲۰۹ تا صفحه ۲۲۸

شامل مطالب :

راه اثبات ولایت فقیه ، همان طرق عقلائی است	۲۱۱
دلالت نامه حضرت امیرالمؤمنین به مالک ، در انحصار تعیین قاضی به نظر حاکم	۲۱۳

فهرست مطالب و موضوعات

صفحه	عنوان
۲۱۵	اهل حلّ و عقد خود بخود معروفند ، نیاز به معرفّ ندارند
۲۱۷	علم وجدانی هر فرد ، خود راهبر به سوی ولایت فقیه است
۲۱۹	تفکیک قوای ثلاثه ، مبدأش از ارسطو است
۲۲۱	آیه الله نائینی ، تفکیک قوا را بر فرض حکومت جائزه پیشنهاد کرده است
۲۲۳	نهج البلاغه : وَ الْإِمَامَةُ نِظَامًا لِلْأُمَّةِ ، وَالطَّاعَةُ تَعْظِيمًا لِلْإِمَامَةِ
۲۲۵	تفسیر آیه : وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطٰنًا نَّصِيْرًا
۲۲۷	روایت وارده از قتاده در تفسیر : وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطٰنًا نَّصِيْرًا

درس سی و پنجم :

وظیفه ولی فقیه إقامة عدل ، نماز ، زکوة و حفظ حقوق خاصه مسلمان و اهل ذمه است
از صفحه ۲۳۱ تا صفحه ۲۵۰

شامل مطالب :

۲۳۳	آیه : الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَ آتَوْا الزَّكَاةَ ...
۲۳۵	وظیفه ولی فقیه ، جهاد در راه خدا و امر بمعروف و نهی از منکر است
۲۳۷	خطبه امیر المؤمنین : إِنْ أَلَّ اللَّهُ بَعَثَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آءَالِهِ بِالْحَقِّ لِيُخْرِجَ عِبَادَهُ مِنْ عِبَادَةِ عِبَادِهِ ...
۲۳۹	إرسال پیغمبران برای خارج کردن ذمه مردم است از زیر بار یوغ متجاوزان
۲۴۱	مفاد آیه : وَ أُمِرْتُ لِأَعْدَلَ بَيْنَكُمْ
۲۴۳	در حقوق ، عدالت مطلوب است ، نه تساوی در آن
۲۴۵	در حکومت اسلام ، حقّ مسلمان با حقّ اهل ذمه متفاوت است
۲۴۷	هیچ مکتبی در عالم ، چون اسلام ، حفظ حقوق اقلیتها را ننموده است
۲۴۹	مرز اسلام عقیده است ، و خاک مسلمان محترم است

درس سی و ششم :

جهاد در هر زمان واجب کفائی است ، و باید زیر نظر ولایت فقیه انجام پذیرد

از صفحه ۲۵۳ تا صفحه ۲۷۴

شامل مطالب :

- ۲۵۵ در منطقۀ اسلام ، باید مصطلحات اسلامی را بکار برد
- ۲۵۷ جهاد تا روز قیامت ، در هر زمان واجب کفائی است
- ۲۵۹ آیات قرآنیۀ دالّۀ بر اطلاق وجوب جهاد
- ۲۶۱ کلام شیخ (ره) در وجوب جهاد حدّ اقلّ سالی یکبار
- ۲۶۳ جهاد بدون اذن ولیّ فقیه حرام است
- ۲۶۵ رابطه در رتبه متأخرّ از جهاد است از ۳ روز تا ۴۰ روز
- ۲۶۷ *الْخَيْرُ كُلُّهُ فِي السَّيْفِ وَ تَحْتَ ظِلِّ السَّيْفِ*
- ۲۶۹ آیات وارده در لزوم و عظمت جهاد فی سبیل الله
- ۲۷۱ إشکال صاحب «جواهر» بر وجوب عینی بودن جهاد
- ۲۷۳ روایات دالّۀ بر اینکه : مشروعیت جهاد مشروط است به ولایت

فهرست مطالب و موضوعات
ولایت فقیه در حکومت اسلام
جلد چهارم

صفحه

عنوان

درس سی و هفتم

عدم جواز جهاد در رکاب امام جائر

از صفحه ۳ تا صفحه ۱۹

شامل مطالب

- ۵ توبیخ عباد بصری حضرت سجاد علیه السلام را بر ترک جهاد، و بجا آوردن حجّ
- ۷ پاسخ و استدلال روشن حضرت بگفتار او از دنباله همان آیه مورد استشهاد
- ۹ خبر «تحف العقول» در حرمت خون ریزی از کفّار در دار تقیه و حکومت جائر
- خبرسمندری در لزوم جهاد در جایی که هر فرد مسلمان بتواند به ذمه و عهد خود وفا
- ۱۱ نماید
- خبر عبد الملک در اینکه: جهاد حاکمان وقت اگر خیر بود در آن از حضرت سبقت
- ۱۳ نمی گرفتند
- ۱۵ أدله عامه ولایت فقیه برای ایجاب جهاد در زمان غیبت قائم و استوار است
- ۱۷ رسول خدا از شیهه اسب مجاهد حظّ می برند
- ۱۹ مجاهدین فی سبیل الله در روز قیامت بر منبرهایی از نور بر فراز اهل موقف اند

درس سی و هشتم

وجوب جهاد، تحت ولایت فقیه الهی از خود گذشته و به خدا پیوسته

از صفحه ۲۳ تا صفحه ۳۹

شامل مطالب

	ردآدله قائلین به عدم جواز حکومت اسلام و جهاد و جمعه و اجراء حدود در زمان
۲۵	غیبت
۲۷	بطلان گفتار کسانی که اقدام بر اصلاح جامعه را موجب تأخیر در ظهور می دانند
۲۹	إطلاق و تشدید آیات قرآن در لزوم قیام به حق و گسترش قسط در جامعه
۳۱	من رأی سلطانا جائرا مستحلا لحرم الله...
۳۳	پاسخ از ظهور روایاتی که هر گونه قیام را قبل از ظهور حضرت قائم محکوم می کند
۳۵	بحث از قیام زید بن علی بن الحسین و نهی امام از آن
۳۷	قیام محمد و ابراهیم فرزندان عبد الله محض نادرست بود
۳۹	أسامی أئمه إثنی عشر در «صحیفه فاطمه» علیها السلام

درس سی و نهم

قیام زید و یحیی بر خلاف قیام محمد و ابراهیم ، به عنوان مهدویت نبود

از صفحه ۴۳ تا صفحه ۶۲

شامل مطالب :

۴۵	عدم تحمل زید سب و شتم هشام را، و قیام وی در کوفه
۴۷	شدت تأثر حضرت صادق علیه السلام از شهادت عمویشان زید
۴۹	عدم مقایسه قیام زید النار با قیام حضرت زید در حضور مأمون
۵۱	حضرت زید از علماء آل محمد ، و در ولایت و عصمت تالی تلو معصوم بود
۵۳	نهی حضرت صادق علیه السلام از قیام زید، نهی الزامی نبود
۵۵	ما خرج ولا یخرج منا أهل البيت إلى قیام قائمنا أحد...
۵۷	مصعب گفتار حضرت صادق در روایت «صحیفه» قیامی است که در مقابل امام باشد
۵۹	کیفیت ظهور «صحیفه» و مقایسه آن با «صحیفه» موجوده در نزد حضرت صادق
۶۱	سفارش حضرت یحیی به متوکل در مورد «صحیفه»

درس چهلم

«صحیفه سجادیه» و مفاد : فلعمری ما الإمام إلی الحاکم بالکتاب...

از صفحه ۶۵ تا صفحه ۸۰

شامل مطالب :

- ۶۷ ارسال یحیی بن زید «صحیفه» را به مدینه برای محمد و ابراهیم
 ۶۹ آیه: وما جعلنا الرء یا التی أرینک ، و شجره ملعونه درباره بنی امیه
 گوینده «حدثنا» یکی از هفت نفرند، که هریک دارای مقام عالی در علم و فقه و تقوی و
 ۷۱ و رع می باشند
 ۷۳ گفتار حاج آقا بزرگ طهرانی در مورد قائل «حدثنا»
 ۷۵ کل رایة ترفع قبل قیام القائم فصاحبها طاغوت...
 ۷۷ اللهم إنک تعلم أنه لم یکن الذی کان منا منافسة فی سلطان
 ۷۹ فلعمری ما الإمام إلی الحاکم بالکتاب...

درس چهل و یکم :

در روایات نیز متشابهات به محکّمات ، و ظواهر به نصوص بر می گردد

از صفحه ۸۳ تا صفحه ۹۹

شامل مطالب :

- ۸۵ إطلاق روایات حرمت قیام را باید به زمان عدم امکان اختصاص داد
 ۸۷ آیات وجوب هجرت و دفع ظلم و عدم تمکین از ظالمان
 ۸۹ من قتل دون مظلّمته فهو شهید
 ۹۱ سزاوار است حاکم قبل از اصلاح مردم به اصلاح خود بپردازد
 فقیه حاکم شرع باید پیوسته نامه أمير المؤمنین علیه السلام را مطالعه، و طبق آن رفتار
 ۹۳ کند
 ۹۵ فقیه حاکم شرع باید حوائج مردم را در همان روز مراجعه برآورد
 ۹۷ فقیه حاکم شرع باید نفیس ترین اوقات را برای عبادت خود قرار دهد
 ۹۹ فقیه حاکم شرع باید با ذکر معاد پیوسته جلوی حدت و شدت نفس خود را بگیرد

درس چهل دوم

حقوق والی بر رعیت و حقوق رعیت بر والی

از صفحه ۱۰۳ تا صفحه ۱۱۸

شامل مطالب :

- ۱۰۵ مفاد: و لو كان لأحد أن يجرى له ولا يجرى عليه
- ۱۰۷ عظیم ترین حقوق واجبه ، حق والی بر رعیت ، و حق رعیت بر والی است
- ۱۰۹ در صورت مراعات حقوق والی و رعیت مناهج دین استوار می شود
- ۱۱۱ بندگان خدا باید به مقدار جهد و کوشششان در اقامه حق فیما بین خود، تعاون کنند
- پاسخ حضرت به کسی که برخاست و بعد از شکر و سپاس طویل، اطاعت خود را بیان کرد
- ۱۱۳
- ۱۱۵ زشت ترین حالات والیان ، محبت فخر و تمجید نزد مردم است
- ۱۱۷ از من از گفتار حق و از مشورت عدل دریغ نکنید

درس چهل و سوم :

بزرگترین آفت والی ، خویشتن نگری است

از صفحه ۱۲۱ تا صفحه ۱۳۸

شامل مطالب :

- ۱۲۳ گفتار زید بن علی نزد هشام به مثابه گفتار جدش امیر المؤمنین علیه السلام است
- ۱۲۵ روایات و نصایح متقنه در مذمت حب جاه و خود پسندی و مدح مردم
- ۱۲۷ سخیف ترین حالات والی این است که دوست داشته باشد مردم او را مدح کنند
- ۱۲۹ مفاد: ظلم الرعية استجلاب البلیة
- ۱۳۱ همیشه رعایا مشحون عواطف و لات و حکام هستند
- ۱۳۳ إحضار عمر، عمرو بن عاص و پسر او را به شکایت جوان مصری
- ۱۳۵ انتقاد از کیفیت عدالت عمر از جهات مختلفه
- ۱۳۷ جمله : ولدتهم أحرارا در أصل از امیر المؤمنین است

درس چهل و چهارم :

حقّ رعیت بر والی بسط عدالت است ؛ و حقّ والی بر رعیت سمع و طاعت

از صفحه ۱۴۱ تا صفحه ۱۵۹

شامل مطالب :

- ۱۴۳ یکی از عوامل فساد ، رخنه اقرباء و خاصان والی است در ولایت او
- ۱۴۵ داستان مرد کوفی و شکایت او نزد مأمون از جور و ستم والی کوفه
- ۱۴۷ عمر می گوید : چون او در روز أحد گریخته است ، پسرش حقّ جائزه ندارد
- ۱۴۹ امیر المؤمنین علیه السلام ، میزان حقّ را به إعطاء کُلّ ذی حقّ حقه می داند
- ۱۵۱ نوشتار بر هشت گوشه قبر ارسطو ...: الأعدلُ ألفةُ بها صلاحُ العالم
- ۱۵۳ خطبه «تهج البلاغة» در سه حقّ والی بر رعیت و رعیت بر والی
- ۱۵۵ اولین حقّ والی بر رعیت حقّ فرمانبرداری است
- ۱۵۷ مفاد: إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ، سمع و طاعت را مطلقاً می رساند
- ۱۵۹ مفاد: أَفِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ لَمْ يَتَّابُوا لَمْ يَخَافُوا ...
- درس چهل و پنجم :

أوامر والی در صورت معصیت و علم به خلاف ، حجّت نیست

از صفحه ۱۶۳ تا صفحه ۱۸۰

شامل مطالب :

- ۱۶۵ حکم حاکم قطعی نیست، و احتمال خطا در آن می رود
- ۱۶۷ حکم حاکم طریق است برای حقّ، موضوعیت ندارد
- ۱۶۹ در صورت یقین بر خلاف ، حکم حاکم مقبول نیست
- ۱۷۱ عمل بر طبق حکم قاضی واجب است ولو کشف خلاف شود
- ۱۷۳ لَا طَاعَةَ لِمَنْ عَصَى اللَّهَ ؛ لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ
- ۱۷۵ لَا طَاعَةَ فِي مَعْصِيَةٍ ، إِنَّمَا الطَّاعَةُ فِي الْمَعْرُوفِ
- ۱۷۷ روایات عامه در وجوب إطاعت از والیان جائر

۱۷۹ بنا بر رأی عامّه ، فسق حاکم موجب خلع او از ولایت نمی شود
درس چهل و ششم :

شیعه حاکم را در حکم خود جائز الخطا می داند ؛ و عامّه لازم الاجراء
از صفحه ۱۸۳ تا صفحه ۲۰۰

شامل مطالب :

- ۱۸۵ استفاده سه محکمه: بدوی ، استیناف ، و تمییز از نامه حضرت با مالک اشتر
۱۸۷ عامّه ، والیان جائز و ظالم را اولوالأمر و لازم الاتباع می دانند
۱۸۹ روایات «الغدیر» درباره وجوب تسلیم در برابر والیان ظالم به عقیده عامّه
۱۹۱ متکلمین عامّه ، متصدیان و مباشران ظلم را از ناحیه حکام جائز معذور میدانند
۱۹۳ کلام مرحوم امینی ، در عواقب التزام به معذوریّت حکّام جائز
دفاع شمرین ذی الجوشن از عمل خود به اتکاء روایات عامّه و وجوب اطاعت
والیان
۱۹۵
۱۹۷ حقّ دوّم والی بر رعیت ، حقّ نصح است
۱۹۹ حقّ سوّم والی بر رعیت ، تعاون است

درس چهل وهفتم :

حقّ آزادی در مرام ، مراقبت در صحّت بدن و نفس رعیت بر عهده والی است
از صفحه ۲۰۳ تا صفحه ۲۲۰

شامل مطالب :

- ۲۰۵ خطبه رسول اکرم صلی الله علیه و آله در عرفات در حجّة الوداع
۲۰۷ دلالت خطبه بر وجوب حفظ جان و مال مسلمین و منع از ربا
۲۰۹ خطبه رسول اکرم صلی الله علیه و آله در سرزمین منی پس از عرفات
۲۱۱ هدر دادن خونهای جاهلی و رباهای مأخوذه در زمان جاهلیت
۲۱۳ لا یجِلُّ دَمٌ اَمْرٍ مُّسْلِمٍ اِلَّا بِاِحْدَى ثَلَاثَ

فهرست مطالب و موضوعات

صفحه	عنوان
۲۱۵	حفظ جان ، مال ، عرض و ناموس مسلمان بر عهده والی است روایت وارده از امیرالمؤمنین علیه السلام در لزوم رسیدگی والی به رعیت قبل از بروز فقر
۲۱۷	وصیت امیر المؤمنین علیه السلام : وَ أَكْرَمُ نَفْسِكَ عَنْ كُلِّ دَيْئَةٍ وَ إِنُّ سَأَقْتِكَ إِلَى الرَّغَائِبِ
۲۱۹	الرغائب
درس چهل و هشتم :	
تعزیر و شکنجه برای اقرار متهم ممنوع ؛ و اقرار پس از تعذیب سندیت ندارد از صفحه ۲۲۳ تا صفحه ۲۴۱	
شامل مطالب :	
۲۲۵	کلام افرادی که می گویند بقاء اسلام متوقف است بر شکنجه متهم بدون ثبوت جرم ، غلط است
۲۲۷	حکومت امیرالمؤمنین علیه السلام نمی تواند روی پایه مصالح سیاسی بدون حق قرار گیرد
۲۲۹	حضرت به خوارج ، آزادی در عقیده دادند
۲۳۱	نبرد با خوارج در شرائط تعدی و خونریزی آنان تحقق یافت
۲۳۳	اهل ذمه ، یهود و نصاری و مجوس در پناه اسلام ، در عقیده و مذهب آزادند
۲۳۵	لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ راجع به عقیده است ، نه پذیرش اسلام در ظاهر امر
۲۳۷	سومین حق رعیت بر ولات، مراقبت در بهداشت بدنی و روحی است
۲۳۹	در اسلام محکمه شخصی برای بعضی افراد نیست، همه در تحت قانون تساوی دارند
۲۴۱	داستان سواده بن قیس شاهد دیگری است بر این مطالب